

De intieme band tussen oorlog en media

SS, THREE POSTERS EN FOR AN END TO THE JUDGMENT OF GOD

Sinds de Golfoorlog is er sprake van een 'terugkeer' van de oorlog, zegt de Franse filosoof Jean-Luc Nancy. Het gaat niet om de terugkeer van de realiteit van militaire operaties (die zijn er immers altijd geweest), maar om de terugkeer van de oorlog als figuur ('Oorlog') in ons symbolisch universum. Cruciaal onderdeel van die nieuwe configuratie is de bijzondere verhouding tussen oorlog en media(tisering). Tussen beide is een symbiotische relatie ontstaan. Geen oorlog of internationaal conflict zonder televisie, en omgekeerd: geen nieuwsuitzending zonder beelden van geweld.

Een drietal voorstellingen wil ik met elkaar in verband brengen omdat ze in hun vormgeving reflecteren op die nieuwe verhouding tussen mediatisering (representatie) en oorlog: *SS*, een project van Josse De Pauw en Tom Jansen (gebaseerd op het interviewboek *De SS'ers* van Armando en Hans Sleutelaar, over Nederlanders die tijdens WO 2 dienst namen bij de Duitse SS-troepen) *Three Posters* van de Libanese theatermakers Rabih Mroué en Elias Khoury (gezien tijdens het KunstenFESTIVALdesArts); en *For an End to the Judgment of God* (naar Antonin Artauds hoorspel *Pour en finir avec le jugement de Dieu*) in een regie van Peter Sellars (gezien tijdens de Wiener Festwochen). Theater is altijd wat zich tussen werkelijkheid en fictie bevindt, namelijk 'enscenering': de onbeslisbare spanning tussen tonen en verbergen, verschijnen en verdwijnen, aanwezigheid en afwezigheid. Dat theatrale dispositief zetten de drie voorstellingen in als kritisch potentieel. Niet om de relatie tussen media en werkelijkheid te ontwarren, maar integendeel om ze nog meer te verwarren.

Volgens de socioloog Jean Baudrillard is de essentie van de televisuele actualiteit geconstrueerd rond berichten over dood en offer. Handelt een groot deel van de nieuwsberichten niet over oorlog, terreur en geweld (om van het aanbod van geweld- en oorlogsfilms nog maar te zwijgen)? Beide hebben elkaars inscenering nodig. Geen oorlog zonder de inscenering van de media. Geen media zonder de inscenering van het militaire apparaat. Tussen geweld en representatie bestaat een intieme band (niet in de laatste plaats omdat representatie een vorm van geweld is). Maar tegelijk is de oorlog de limiet, de onderbreking en de vernietiging van iedere representatie. De oorlog is een moment van extreme transgressie, van overschrijding van wat we kennen en weten. Toch is het niet op die manier dat de oorlog via de media tot ons komt. De oorlog wordt ge(re)presenteerd in binaire termen: oorlog - vrede, agressor - slachtoffer, goed - slecht, gerechtvaardigd - ongerechtvaardigd, vriend - vijand, oorzaak - gevolg,... Volgens dit schema worden de posities discursief en retorisch verdeeld. Foto's en beelden (van materiële verwoesting, bloedende, schreeuwende lichamen, wenende

vrouwen en kinderen, eindeloze rijen vluchtelingen,...) verdelen voor de publieke opinie de in te nemen posities. In de zogenaamde 'mediaoorlog' naar aanleiding van de recente Israëlische bezetting van de autonome Palestijnse gebieden was de woord- en beeldretoriek een van de belangrijkste wapens in het verkrijgen van internationale steun.

In de westerse berichtgeving over de moderne conflicten wordt het excessieve van het geweld steeds aan het andere kamp toegeschreven. Het exces is het geweld van de andere. Het eigen geweld is een gerechtvaardigde poging om het exces tegen te gaan en om de orde te herstellen (de eigen excessen worden gecategoriseerd als *collateral damage*, spijtige maar onvermijdelijke ongevallen). Het eigen geweld gebeurt in naam van humanistische waarden (vrijheid, rechtvaardigheid, democratie,...). Het andere geweld voltrekt zich in naam van een obscure en wraakzuchtige god, etnische zuiverheid, bloedverwantschappen, archaische wereldbeelden, etc. Dit laatste geweld willen we geen stem geven. Het wordt zoveel mogelijk gecensureerd. Een van de opvallende gebeurtenissen in de berichtgeving na 11 september was de verwarrende aanwezigheid van de zender Al-Jazeera. Omdat de in Qatar gevestigde Arabische zender het monopolie van CNN doorbrak, maar ook omdat Al-Jazeera het andere geweld aan het woord liet: de videotapes van Bin Laden werden integraal uitgezonden.

Van de drie theaterproducties zijn er op zijn minst twee gebaseerd op teksten die bij hun verschijnen een taboe doorbraken: de uitzending van Antonin Artauds hoorspel *Pour en finir avec le jugement de Dieu* werd in 1947 op het laatste ogenblik door de Franse radio verboden en *De SS'ers*, het interviewboek van Armando en Sleutelaar, zorgde bij zijn publicatie in 1967 voor een storm van verontwaardiging. In de twee gevallen, hoe verschillend ook, werden er dingen gezegd die men niet wilde horen. De oorspronkelijke media (hoorspel en uitgeschreven interview) zijn nu omgezet in theater. Peter Sellars regisseert Artauds hoorspel als de persconferentie van een Amerikaanse generaal. De voorstelling, die als ondertitel *A TV Show* kreeg, werd door de Oostenrijkse televisie uitgezonden. Bij *SS* wordt gebruik gemaakt van de projectie van close-ups van de acteurs die tijdens de voorstelling live opgenomen worden, alsof het om bekentenissen en getuigenissen gaat die voor televisie gemaakt zijn (cf. de serie van Maurice De Wilde over de collaboratie). *Three Posters* ten slotte gebruikt als model de videoboodschappen die zelfmoordcommando's opnemen op de vooravond van hun actie en die na de actie op de televisie worden uitgezonden. De drie insceneringen maken elk gebruik van een 'genre' waarmee we als televisiekijkers vertrouwd zijn geraakt. Het is in die vertrouwdheid van kijken dat we getroebeld worden.